

БАЗОВА МОДЕЛЬ БІБЛІОТЕКИ ЯК СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОЇ ІНСТИТУЦІЇ

М.С.Слободяник

Визнання ВАКом України нового наукового напрямку – соціальні комунікації має принципово важливе значення для подальшого інтенсивного розвитку бібліотекознавства і документознавства, які включені до переліку наукових спеціальностей цього напрямку. Проте українські дослідники і організатори науки, на моє переконання, недостатньо використовують нові можливості. Зокрема в Україні ще немає жодної спеціалізованої вченої ради із соціальних комунікацій за спеціальністю «документознавство, архівознавство». Бібліотекознавцям пощастило більше, адже при авторитетному навчальному закладі – ХДАК з 2007 року діє відповідна докторська спецрада до якої залучена більшість провідних бібліотекознавців держави. Детальний підсумок її діяльності є важливим завданням вітчизняної історіографії бібліотекознавства. Проте багаторічний досвід роботи у цій раді дозволяє мені стверджувати, що перехід від педагогічних наук до соціальних комунікацій ще на жаль не привів до відповідного оновлення проблематики і поліпшення якості дисертаційних досліджень. (Захищені під науковим керівництвом професора В.О.Ільганаєвої докторські дисертації І.О.Давидової та Г.В.Шемаєвої можна вважати приємним виключенням).

Таке становище має об'єктивний характер, пов'язаний з недостатньою підготовкою більшості бібліотекознавців у царині теорії соціальних комунікацій, що зумовлює необхідність внесення відповідних змін до навчальних планів підготовки як студентів, так і магістрів та аспірантів. Значно важливіше у нових умовах зберегти бібліотекознавство як самостійну і самодостатню науку.

Для розв'язання цього складного завдання слід забезпечити оновлення теоретичних засад бібліотекознавства. Необхідним елементом такого оновлення є розробка моделі бібліотеки як інституції, що входить до системи соціальних комунікацій. У бібліотекознавстві вже нагромаджено певний досвід розробки змістово-логічних моделей, які найбільш повно репрезентовані в монографіях професорів В.П.Леонова, М.С.Слободяника, Ю.М.Столярова. Ці моделі відрізняються рівнем абстрагування. Зокрема, В.П.Леонов продовжує традицію відображення бібліотеки через основні бібліотечні процеси. Проте такий підхід суперечить одному з основних принципів моделювання – модель має бути схожою на реальний об'єкт, але не бути тотожною йому.

Найбільш розповсюдженою є системно-структурна модель бібліотеки обґрунтована у відомій монографії Ю.М.Столярова. Основними елементами цієї моделі є: документ, абонент, матеріально-технічна база, бібліотекар. Ця модель побудована на найбільш загальних принципах системного підходу, що і зумовлює як її високий евристичний потенціал, так і певні недоліки. Відомо, що будь-яка система має у своїй структурі ресурси, матеріально-технічну складову і кадри, що забезпечують функціонування системи орієнтованої на задоволення потреб користувачів. Отже основним завданням розробника такої моделі бібліотеки має бути доведення її специфіки, насамперед шляхом наближення моделі до реальної бібліотечної практики. Відзначимо, що багато кваліфікованих колег пропонувало Юрію Миколайовичу доповнити свою модель п'ятим елементом – довідково-пошуковим апаратом / ДПА/. Проте Він понад 30 років відмовлявся від цих пропозицій. Крім того, на мою думку, у відповідності з вимогами системного підходу доцільно доповнити цю модель елементом (підсистемою) управління. Дискусійним є і включення до моделі бібліотеки елемента – абонент. Вважаю, що в даному випадку недоцільно механічно переносити відому книгознавчу систему книга – читач. Адже по відношенню до бібліотеки, читач (абонент) відіграє роль зовнішнього чинника, на задоволення інформаційних потреб якого орієнтована діяльність бібліотеки. В цьому контексті, в умовах інформатизації, варто виділяти читача бібліотечних документів і користувача бібліотечної продукції та послуг.

Відзначимо, що здійснена Ю.М.Столяровим спроба розвитку і конкретизації моделі за рахунок уточнення назв базових елементів і доповнення моделі другим контуром, негативно відбилось на рівні абстрагування, але не сприяло суттєвому наближенню запропонованої двуконтурної моделі до практики. На мою думку, замість доповнення базової моделі п'ятим елементом - ДБА слід користуватись термінами первинний і вторинний документ.

Магістральним напрямом вдосконалення цієї моделі українськими дослідниками, які поділяють погляди Ю.М.Столярова, на мою думку, має стати обґрунтування комунікаційного спрямування моделі в цілому та її базових елементів.

Системно-функціональна модель бібліотеки запропонована М.С.Слободяником складається з чотирьох елементів – функції, структура, технологія, організація. Як і попередню модель її варто доповнити елементом /підсистемою/ управління. На основі аналізу повідомлюючої інформації ця складова може здійснювати корегуючий вплив на основні елементи моделі.

Яскраво виражену комунікаційну спрямованість мають елементи функції і технологія. Зокрема серед сутнісних функцій бібліотеки виділена комунікаційна. Значну комунікаційну орієнтацію мають і інші сутнісні функції – документальної пам'яті (меморіальна), інформаційна, когнітивна. Сутнісним призначенням елементу технологія є забезпечення активізації комунікаційних процесів, що відбуваються в бібліотеці. Попри вищезазначене ця модель призначена для відображення загальних закономірностей функціонування бібліотеки під впливом зовнішнього середовища.

На підставі вищевикладеного можливо зробити висновок, що жодна з існуючих моделей не відображає у повній мірі бібліотеку як соціально – комунікаційну інституцію, що зумовлює необхідність розробки відповідної моделі. Вона має відповідати наступним вимогам: мати високий рівень абстракції, але бути схожею на оригінал ; відображати ресурси і засоби комунікаційної діяльності ; бути керованою ; включати елементи необхідні і достатні для репрезентації бібліотеки у соціально – комунікаційному контексті.

На основі цих вимог пропонується модель бібліотеки, що складається з наступних елементів: інформаційний потенціал ---- інформаційна діяльність ---- комунікаційний процес ---- управління. Ці елементи знаходяться між собою у відношеннях взаємозв'язку і взаємозалежності.

Основними складовими елементу інформаційний потенціал є: бібліотечний фонд і каталоги, та електронні бази даних. Ці ресурси повинні відповідати інформаційним потребам суспільства і особистості як учасника комунікаційного процесу.

Елемент інформаційна діяльність покликаний забезпечити ефективний пошук і надання читачам бібліотеки первинних і вторинних документів, а також інтегрованої і синтезованої інформації. В результаті інформаційної діяльності розробляється система інформаційної продукції і послуг для читачів і зовнішніх користувачів бібліотеки. Цей елемент покликаний забезпечити ефективне використання інформаційного потенціалу в комунікаційній діяльності бібліотеки.

В елементі комунікаційний процес виділяються наступні основні комунікаційні відносини: бібліотекар ---- читач ; бібліотекар ---- бібліотекар ; читач ---- бібліотекар ; читач - --- читач ; віддалений користувач ---- сайт бібліотеки ; читач ---- інтернет ресурси. У змістовому наповненні цих відносин чільне місце займають інформаційний потенціал та результати інформаційної діяльності бібліотеки.

Серед основних завдань управління виділяються моніторинг функціонування основних елементів моделі і оперативне внесення до них необхідних змін, спрямованих на підвищення їх ефективності. Це дозволить розробити стратегію і тактику розвитку комунікаційної діяльності бібліотеки.

Запропонована модель розглядається автором як базова. Сподіваюсь що в результаті обговорення комунікаційної діяльності бібліотеки, яке я пропоную провести у 2010 році на сторінках нашого журналу до моделі можуть бути внесені необхідні зміни і доповнення.